

VLASTNICTVÍ

Věcná práva

Věcná práva v římskoprávním pojetí v sobě zahrnují **vlastnické právo a věcná práva k věci cizí** (o držbě bylo pojednáno v minulé přednášce). Rozpracování věcných práv bylo vytvořeno až recepcí římského práva. Pro Římany nebylo tak důležité jaká práva jsou, ale jak jsou chráněna (srovnej např. názory prof. O. Sommera), tedy jaká žaloba existuje na jejich ochranu. Touto žalobou byla **actiones in rem – žaloba věcná**; tato žaloba nesměřovala proti osobě žalovaného jako proti někomu, kdo má jistý závazek, který je povinen splnit – na to se vztahovaly **actiones in personam – žaloby osobní**, ale actiones in rem nenutila žalovaného ke splnění určité povinnosti, ale nutila jej k tomu, aby respektoval právo žalobcovy k věci. Samotný název in rem – do věci; znamenal žalobu směřující k věci; znaky actiones in rem jsou **výlučnost** (vyloučení kohokoli z působení mna věc) a **trvalost** (oprávnění, která má majitel věci – dlouhodobý vztah).

Pojem věcných práv tedy obecně nevyjadřuje jen vztah k věci; věcné právo není věcným proto, že se týká věci, nýbrž proto, že se týká věci zvláštním způsobem, zajišťuje oprávněnému trvalý a výlučný vztah, který se liší od všech ostatních právních vztahů, jejichž předmětem by se mohla stát věc – proto se také někdy věcné právo nazývá **právem absolutním**.

Vlastnictví – je právní panství; je všeobecné, přímé a výlučné, jeho předmětem jsou věci hmotné. Vlastnictví se v římskoprávním pojetí označuje jako **proprietas** nebo **dominium**.

Proprietas – tento výraz naznačuje, že věc je někomu výlučně vyhrazena, že je jeho vlastní

Dominium – vlastník je pán (dominus) věci, jeho vztah je vyjádřením panství nad věcí. Vlastník, který je pánem věci s ní může nakládat jakkoli, může na ni působit jakýmkoli myslitelným způsobem (zahodit ji, zničit, prodat, darovat, rozbít ...). **Vlastnictví je tedy všeobecným právním panstvím.**

Vlastníkově působení na věc má určité projevy:

- vlastník věc **fakticky ovládá** – drží ji
- **užívá ji** – zde mluvíme o prostém užívání, nebo j užívá tak, že z ní těží její plody – v tomto případě mluvíme o tom, že vlastníkově je vyhrazeno **požívání věci**
- **věc může zničit** – to plyne z mocenského vztahu k věci

Práva vlastníka (jak působí vlastník na věc):

- **ius utendi** – právo užívací
- **ius fruendi** – právo přisvojování si pravidelných hospodářských výsledků – plodů
- **ususfructus** – právo požívací
- **ius abutendi** – právo věc spotřebovat (moje věc je okurek, mám právo ho sníst a tím ho spotřebuji)

Právní panství – pojmové znaky:

- **všeobecné právní panství** – je celkové, nikým neomezené působení na věc; právní panství tedy není výčtem projevů vlastnického práva (ius fruendi, utendi...), ale jeho podstata spočívá v působení na věc
- **vlastnictví je přímé právní panství** – je t vztah vlastníka a věci
- **vlastnictví výlučné právní panství** – jen vlastník může na věc působit a kdokoli jiný je z tohoto působení vyloučen

Důvody omezení vlastnického práva:

- **ve veřejném zájmu** – např. již LDT stanovená šíře 5 stop mezi stavbami
- **v soukromém zájmu** – ve prospěch jiných vlastníků – tzv. právo sousedské, např. imise, přesahy větví a kořenů, sběr plodů spadlých na sousední pozemek apod.

Spoluvlastnictví

Vlastnictví jako výlučné právní panství brání každému – kromě vlastníka – v jakémkoli působení na věc. Je tedy nepředstavitelné, aby k jedné věci existovalo několik vlastnických práv. Vlastnické právo jednoho vlastníka by pak nutně vylučovalo vlastnické právo ostatních. Je však možné, aby jediné vlastnictví k věci vzniklo několika osobám, např. tím, že je věc reálně nedělitelná, přejde dědickou posloupností na několik spoludědiců. Pak vzniká vztah označovaný jako **spoluvlastnictví – communio** nebo **condominium**.

Vzájemný poměr vlastníků je určen **spoluvlastnickým podílem** – to pars pro indiviso – u část toho co je nedělitelné u ideálního spoluvlastnictví. Spoluvlastnický podíl je určen jako kvóta - pars quota, tedy jako díl, jehož velikost se stanoví zlomkem, tedy jednu věc vlastní pět osob, pak každý má spoluvlastnický podíl 1/5. se svým podílem může spoluvlastník nakládat volně, může jej zcizit a to i proti vůli ostatních spoluvlastníků, může k němu zřídit věcné právo k věci cizí, i procesně může uplatnit právo ke svému podílu.

Vzdal-li se jeden ze spoluvlastníků svého podílu – docházelo k tzv. **akrescenci** tzn., že uprázdněný podíl přirůstal k podílům ostatních spoluvlastníků., a to v poměru jejich velikost. K nakládání se společnou věcí, jehož účinky postihovaly věc jako celek, se vyžadovalo souhlasnou vůli všech spoluvlastníků

Spoluvlastnický vztah bylo možno zrušit žalobou – **actio communi dividendo**, soudce dělitelnou věc rozdělil mezi spoluvlastníky podle výše podílu a věc nedělitelnou přiřkl jednomu ze spoluvlastníků a podíly na věci ostatních musely být vyplaceny, tím, komu byla přiřknuta věc.

Vlastnictví – druhy, a formy jeho právní úpravy

- 1) **kviritské vlastnictví** – nejstarší a původní vlastnictví podle ius civil, subjektem mohl být jen Kvirit (Quirit) – římský občan. Ochrana bylo udílěna na základě reivindikační žaloby. Převod se děl mancipací a později injurecessi – jen těmito převody docházelo k převodu kviritského vlastnictví.
- 2) **vlastnictví k půdě v provinciích** – římskoprávní terminologie je označovala jako possessio ac ususfructus (tedy volně přeloženo, jako držba s právem požívacím)
- 3) **vlastnické vztahy osob, které nebyly římskými občany** – jednalo se o vlastnictví peregrínů; v nejstarších dobách nebylo jejich vlastnictví podle římského práva

chráněno vůbec neboť se jejich vlastnické vztahy nepovažovaly za vlastnictví v prvním smyslu. To se však změnilo a začaly být uzavírány smlouvy s jinými obcemi a největší obrat nastal až zřízením úřadu cizineckého praetora.

- 4) **bonitární vlastnictví** – praetorské bonitární vlastnictví – vlastnictví bylo chráněno honorárním právem, ne tedy civilním, ale praetorským, z něj se vznikl i jeho název .

Druhy nabytí vlastnického práva

Nabyvatelem vlastnického práva se stane osoba, které nastanou skutečnosti, se kterými právní řád spojuje nabytí vlastnického práva.

Druhy nabytí:

A) Derivatívni způsob nabytí vlastnického práva:

- 1) **Mancipace** – nejstarší ze způsobů nabývání vlastnického práva. Mancipace byla původně reálným trhem, uskutečněným z ruky do ruky (peníze za věc). Věci, které se takto mohly nabýt se nazývaly **res mancipi**. Mancipace se zúčastňovalo **5 svědků** a tzv. **vážený – libripens**, který držel v ruce váhy. Mancipace se odehrávala v přítomnosti věci. Mancipační akt se prováděl následovně: nabyvatel uchopil věc a pronesl formuli, v níž prohlásil, že mu věc, jako kviritskému vlastníku náleží a že mu byla prodána za pomoci „tohoto kovu a této železné váhy (v nejstarších dobách, kdy se ještě peníze nerazily se jako hodnota používal surový kov, který libriprens odvažoval. . s ražbou mincí se stala mancipace z trhu reálného trhem obrazným – trhová cena se již nevyplácela při jednání samém, ale nezávisle na něm; zaplacení kupní ceny už nebylo podmínkou mancipace, mancipace je již chápána jen jako převod vlastnického práva, cena je pak závazek z tržové smlouvy.
- 2) **Injurecesse** – ta se odehrávala před magistrátem. Nabyvatel uchopil věc a pronesl indikační formuli (viz přednáška o procesním právu), poté se magistrát obrátil na převodce s otázkou, zda chce provést kontraindikaci, když se se choval záporně nebo řekl, že ji neprovede, tak magistrát potvrdil jednání stran. Šlo o jednání sice na první pohled jednostranné, ale ve skutečnosti šlo o jednání, které vyplývalo ze shodné vůle obou zúčastněných stran.
- 3) **Tradice** – vycházela z ius gentium, sloužila k převodu mancipačních i nemancipačních věcí. U věcí nemancipačních vzniklo tradicí kviritské vlastnictví u věcí mancipačních vedla tradice ke vzniku praetorského bonitárního vlastnictví. Tradice byla neformálním, kauzálním převodem vlastnického práva
- 4) **Assignace** – nabytí vlastnického práva k ager publicus, dále k válečné kořisti a nabytí jmění, které bylo jako celek prodáno v dražbě.
- 5) **Adiudikace** – nabytí vlastnického práva z rozhodnutí soudu, adiudikace se odehrávala bez odevzdání věci, vlastnické právo se převádělo přímo rozhodnutím soudu

- 6) **Z rozhodnutí magistráta** – např. hrozila-li vlastníkovu sousedního pozemku škoda – *damnum infectum*, a vlastník pozemku, ze kterého škoda hrozila (eroze, strom, který se vyvracela hrozil spadnout na sousední pozemek, poškozená zeď, která mohla spadnout na sousední pozemek...) byl netečný, pak mohl majitel ohroženého pozemku předstoupit před magistráta a jeho rozhodnutím mohl získat bonitační vlastnictví

7) **Převod vlastnictví zákonem**

B) Originální způsob nabytí vlastnického práva:

- 1) **Vydržení** – vychází z představy, že určitou dobu trvající stav je třeba po určité době považovat za stav právní – faktický stav (držba) se přeměňuje na vlastnické právo. V LDT se neuzívá termín *possessio*, ale užívání – **usus**. Trvá-li u **pozemků** **usus 2 roky** a u ostatních **movitých věcí věci 1 rok** byl uživatel považován za vlastníka. Z vydržení byly vyloučeny: věci kradené, věci peregrinů.

Požadavky na vydržení:

- a) **res habilis** – věc způsobilá být objektem vlastnického práva, vydržet nebylo možno extrakomerciální věci a věci kradené, věci fisku a *aeraria*, získané násilím
 - b) **titulus** – též *iusta causa* – požadavek zdůvodnění skutečnosti, na jejímž základě držitel určitou věc získal, tento důvod musel být spravedlivý a řádný
 - c) **bona fides – dobrá víra** - vydražitel musí být přesvědčen, že vydržením nikomu nezpůsobil újmu
 - d) **possessio** – základní a nejdůležitější podmínka vydržení – držba – nebo-li faktické ovládnání věci (viz. minulá přednáška o Věcech a držbě)
 - e) **tempus – čas** – 1 roku u movitostí a 2 roky u nemovitostí
- 2) **Provinční – neuplatňoval své proskripce** – jednalo se o nabytí vlastnického práva k pozemkům v provinciích o které se majitel dlouho nehlásil - neuplatňoval své vlastnické právo, pak bylo možno nabytí vlastnické právo k takovému pozemku za 10 let mezi přítomnými a 20 let mezi nepřítomnými. Justinián tyto lhůty upravil na 3 roky pro movitosti a pro nemovitosti 10 let mezi přítomnými a 20 let mezi nepřítomnými.
- 3) **Okupace** – nabytí vlastnického práva k věci ničí – jednostranné uchopené věci, okupace vycházela z *ius gentium*
- 4) **Res nullius** – věc ničí – věc doposud nikomu vlastnickým právem nepatřila; např. nově vzniklé ostrovy v moři, volně žijící zvířata, za věci ničí byly také

považovány věci derelinkvované – tedy vlastníkem opuštěné – vlastníkem vyjádřil vůli nemít věc pro sebe

- 5) **Věci nepřátelské** – okupace v době války
- 6) **Nález pokladu** – poklad jsou věci velké ceny, které byly dlouhou ukryty a nikdo neví kdo je jejich vlastníkem, poklad se dělil mezi nálezce a vlastníka pozemku, kde byl skald nalezen
- 7) **Akcese** – nabytí vlastnického práva přírůstkem; spojení dvou věcí, jež byly doposud samostatnými předměty práv, při čemž jedna věc ztrácí svoji samostatnost a stává se trvalou součástí věci druhé
- 8) **Commixitio – smíšení, slítí** – dvou sypkých nebo kapalných látek
- 9) **Specifikace** – je nabytí vlastnického práva zpracováním – k materiálu (věci) se přidá práce – např. valounek zlata, ten roztavím a vyrobím z něj prsten...

Ochrana vlastnického práva

A) Vlastnické žaloby:

a) **Reivindikace** – žaloba k ochraně kviritského vlastnictví, byla to **actio in rem**

b) **Publiciánská žaloba – actio Publiciana:**

Dig. Ulp. 6,2,1, pr. „*Jestliže někdo žádá to, co ubylo odevzdáno nevlastníkem ze spravedlivého důvodu a dosud to nebylo vydrženo, povolím vedení sporu*“

Jde o žalobu fiktivní poskytující ochranu tomu, kdo nabyl věc iusta causa od nevlastníka a pozbyl držení dříve než došlo k vydržení. Publiciánská žaloba chrání nabyvatele věci, jehož nabytí nebylo dokonalé

c) **actio negatoria – žaloba zápůrčí** – tato žaloba směřuje vůči tomu, kdo ruší vlastníka ve výkonu jeho vlastnického práva, aniž by mu odnímal držbu; např. courání přes pozemek, odebírání vody. Cílem bylo stanovit míru zasahování, narušitel většinou namítal existenci služebnosti, pak se prokazovala zda tu určitý druh služebnosti je či není (o služebnostech níže)

B) Další prostředky ochrany:

a) **actio finium regundorum** – mezní žaloba

b) **actio aquae pluviae arcendae** – žaloba na změnu přirozeného odtoku dešťové vody

c) **cautio damni infecti** – záruka proti hrozící škodě

d) **operis novi nuntiatio** – zákaz stavby

- e) **actio de arboribus vedendi** – o uřezaných stromech
- f) **praetorské interdikty** – např. Interdictum quorum bonorum apod.

Zánik vlastnického práva

Římské právo rozdělovalo dvě skupiny zániku vlastnického práva:

- 1) **objekt vlastnického práva bere za své:**
 - a) **fyzický zánik** – smrt otroka, rozbitý vázy, požár domu...
 - b) **právní zánik** – vyloučení věci, která byla ve vlastnictví soukromé osoby z právního obchodu – prohlášení věci za posvátnou – res sacra, nebo věc zasvěcenou – res religiosa
- 2) **zaniká právo, ale objekt sám trvá dál** – především vlastník postupuje své vlastnické právo jiné osobě nebo se jí zbavuje – derelictio apod.

VĚCI

Obecně o objektech práv – věcech – res

Objektem práv je per analogiam vše, co není subjektem práv. Objektem práv jsou věci, jak neživé tak i živé tedy zvířata a také otroci (o nich je však v literatuře pojednáváno v kapitolách o objektech práv). V římském právu platilo, že co je subjektem práv nemůže být objektem práv a naopak. Hlavním znakem věcí je jejich **hmotná podstata**.

Věcí může být jen **celek samostatný**, pouhá část věci (plody věcí plodonosných – jablko, broskev...) není objektem práv, dokud trvá spojení části s věcí hlavní

Res incorporales – věci nehmotné – netělesné – viz. níže v Gaius II. 14, i zde platí zásada, že každé právo musí být v poslední instanci objekt hmotný a v penězích vyjádřitelný

Res corporales – věci hmotné - tělesné – viz. níže Gaius II. 13

Corpus unitum – věc jednoduchá – tvoří přirozený celek, např. kámen, otrok

Corpus composita – věc složená – je taková věc, která se skládá z rozložitelných částí, např. dům, kniha

To, že je věc jednoduchá jediným předmětem práv je z předchozího výkladu jasné, ale předmětem práv může být i věc složená – res composita čili universitas rerum cohaerentium.

Příklad:

Do plechové obroučky, která patří Gaiovi, byl vsazen Luciovův briliant. Spojením těchto dvou věcí vznikne jediná věc - prsten s briliantem – a podle římského pravidla o převaze věci

hlavní – obroučky – nad vedlejší doplňkovou – brilliant – stane se vlastníkem prstenu Gaius. Dokud bude trvat spojení bude Lucius vyloučen z možnosti disponovat s brilliantem, teprve po oddělení může zase své právo uplatnit. Na to však v římském právu existovala zvl. žaloba.

Výklad o věcech – De rerum divisione - je podán např. v Gaiových Institucích:

Gaius II. 2: Základní rozdělení věcí se tedy svádí do dvou skupin: jedny jsou totiž (věci) práva božského, druhé (věci práva) lidského .

Gaius II. 3: Božského práva jsou například res sacrae (věci posvátné) a res religiosae (věci zasvěcené).

Gaius II. 4: Posvátné jsou ty, jež byly vysvěceny bohům nebeským, zasvěcené ty, jež byly zůstaveny bohům podsvětním.

Gaius II. 5: Za posvátnou věc se však považuje pouze to, co bylo vysvěceno z vůle národa římského, například zákonem, o té věci vydaným anebo usnesením senátu, (o té věci) přijatým.

Gaius II. 9: To však, co je božského práva, není majetkem žádného (člověka). Naproti tomu, co je práva lidského, majetkem někoho obvykle bývá, ale je i možné, že není majetkem nikoho: neboť do té doby, než se někdo stane dědicem, nejsou pozůstalostní věci majetkem nikoho.

Gaius II. 10: Ty (věci) pak, jsou práva lidského, jsou buď veřejné anebo soukromé.

Gaius II. 11: Ty, které jsou veřejné nejsou – jak se uznává – majetku nikoho: má se totiž za to, že patří pospolitosti samé. Soukromé jsou ty, které jsou ve vlastnictví jednotlivců.

Gaius II. 12: Kromě toho jsou některé věci **tělesné**, některé **netělesné**.

Gaius II. 13: **Tělesné** jsou ty, kterých je možno se dotknout, například pozemek, otrok, šaty, zlato, stříbro a dále nesčetné jiné věci.

Gaius II. 14: **Netělesné** jsou ty, kterých není možno se dotknout. Takovou povahu mají věci, jejichž podstatou je právo, například pozůstalost, ususfructus (nebo) závazky (obligace).

Zdroj: Gaius: Učebnice ve čtyřech knihách, přeložil J. Kincl, Doplněk ISBN 80-7239-057-0, komentář druhý).

Příslušenství věcí – jsou věci samostatné, ale nemají samostatnost hospodářskou, protože jsou určeny k užívání věcí jiných – **věcí hlavních**, např. klíč ke skříni, kniha s obalem. Příslušenství, ale může mít i „vlastní osud“ např. můžete si koupit skříň bez klíče, knihu bez obalu apod.

Soubory majetkových práv – universitates iuris – soubory majetkových práv – jsou to soubory majetkových práv a závazků, které mají stejné určení, např. pozůstalost, peculium apod. Tyto soubory tvoří jediný objekt práv.

Cena – věc jako majetkoprávní objekt musí mít vždy nějakou cenu – ta se nejčastěji určovala **odhadem - aestimatio**.

Další druhy cen:

- **verum rei pretium** – skutečná, opravdová cena, kterou má věc pro většinu lidí.
- **interesse** – cena vyšší, určená zájmem jednotlivce podle jeho individuálních poměrů
- **praetium affectionis** – cena obliby – cena která pro právo nemá prakticky význam, protože ji určuje nahodilá okolnost – drobná mince, kterou dostal vlastník od umírající matky apod.

Pro stanovování ceny platila sentence, která je uvedena Ad VII)

Res extra commercium

Res extra commercium jsou věci vyloučené z obchodu.

A)

- 1) **res religiosae** – jsou pozemky, kde leží pohřbení lidé
- 2) **res sanctae** – jsou pozemky a stavby, které jsou ze zvláštních důvodů prohlášené za nedotknutelné, např. hradby, městské brány

B)

- 1) **res omnium communes** – věci všem lidem společné – vzduch, voda, moře a mořský břeh

C)

- 1) **res publico usu destinatae** – věci určené k užívání všem – veřejné cesty, náměstí, divadla

Gaius II. 2: Základní rozdělení věcí se tedy svádí do dvou skupin: jedny jsou totiž (**věci práva božského**), druhé (**věci práva lidského**).

Gaius II. 3: Božského práva jsou například **res sacrae** (věci posvátné) a **res religiosae** (věci zasvěcené).

Gaius II. 4: **Posvátné** jsou ty, jež byly vysvěceny bohům nebeským, **zasvěcené** ty, jež byly zůstaveny bohům podsvětním.

Gaius II. 5: **Za posvátnou věc** se však považuje pouze to, co bylo vysvěceno z vůle národa římského, například zákonem, o té věci vydaným anebo usnesením senátu, (o té věci) přijatým.

Gaius II. 9: To však, **co je božského práva, není majetkem žádného** (člověka). Naproti tomu, co je práva lidského, majetkem někoho obvykle bývá, ale je i možné, že není majetkem

nikoho: neboť do té doby, než se někdo stane dědicem, nejsou pozůstalostní věci majetkem nikoho.

Rozdělení věcí

- 1) **věci movité** – res mobiles – věci, kterými můžeme hýbat beze změny jejich podstaty
- 2) **věci nemovité** – res immobiles – věci, kterými pohybovat nelze; u nich platí zásada superficies solo cedit

- 3) **věci nezužitelné - res quae usu consumuntur**
- 4) **věci nezužitelné - res quae usu non consumuntur**
rozdíl je v tom, zda se užíváním mění podstata věci (ničí) nebo zůstává stejná (nebo se ničí pomalu), takže užívání se opakuje.

- 5) **věci speciální – speciálně určené** – určitý obraz, otrok Gaius
- 6) **věci genericky určené** – věci druhové, jsou to věci, které vážíme, počítáme, měříme – obilí, zlato, peníze, olej, pozemky, látky apod.

- 7) **věci dělitelné**
- 8) **věci nedělitelné**
kritériem pro jejich rozdělení jsou jejich fyzikální vlastnosti, které dovolují nebo nedovolují rozdělit věc na části, aniž by se změnila jejich podstata. Dělitelné jsou např. peníze, pozemky, látky. Nedělitelné je otrok, zvíře, kniha, květina apod.

- 9) **věci mancipační :**
 - pozemky na italské půdě
 - otroci
 - domácí zvířata
 - pozemkové služebnosti

- 10) **věci nemancipační:**
 - pozemky provinciální – tributní – císařské a stipendijní – patřící národu římskému

- 11) **věc hlavní**
- 12) **věc vedlejší**